

den eersten van de dize Staten's Landen van Brabant / defer tijd jegenwoordig in de vergaderinge der selven Staten binnen Antwerpen / den 9ten dag van Augusto 1578.

De Ede-
len van
Brabant
confor-
meren
den met
te optie
der dize
laten
in 't stuk
van de
Religie-
vredes-
de.

De Heeren Edele representerende den choeden van de dize Staten van Brabant / hebben hen in desen geconformiert in effecte metten voorsz adijse van den Prelaten / hun voorsz gedragende in aenschouwinge van de gene / die binnen der stad Antwerpen niet en sullen bageren te verbeiden / alsulke goede resolutie als men moettelijk en omdenteljk sal mogen noemen / en staetsgewijse in botte vergaderinge van de Gedeputeerde van alle Provincien openen so dat de hooft / tot discretie van hare Obergheid om in 't partikulier by maniere van provisie by den selven gebaen en geordonneert te worden / so sp tot den meesten welbaren en ruste der stad en minsten achterdeel der toekomender resolutie op de Religions-vrede sullen behouden te behoren.

Met jegenstaende de optie der Prelaten en Edele van Brabant / so en rusten die van de Gedeputeerde Religie niet te solliciteren / so aen hare Magistrate / als aen den Ertshertog en Prince van Oranien / om te hebben bysheid van exercitie van Religie / sulx dat om te voorkomen alle swarigheden / diemen heeft de dat by weigeringe daer uit souden mogen ontstaan / eenige poincten en articulen zijn geresolveert / om onderhouden te worden binnen Antwerpen by forme van provisie / tot dat andere finale ordonnantie by den Staten Generael souden werden gemacht. Dese provisionele ordonnantie was luidende als volgt:

Provisi-
onele or-
donnan-
tie op 't
stuk van
de Reli-
gions-
vrede
binnen
Antwer-
pen.

Hoe wel dat by brieven van den 24 der voorleden maend July, by sijn Altesse gesonden, aen de Generale Provincien van herwaers-over, met seker geconcipeerde ordonnantie en Religions-vrede, om by de selve Provincien respectivelijk elk in 't sijne, daer op te delibereren en geresolveert, geordonneert hadde geweest, dat binnen middele tijden, een jegelijk hem vermijde van eenige defordre of nieuwigheid voor te stellen, nochtans also dien niet tegenstaende, by diverse steden en plaetsen, onlanx van nieuster contrarie voorgestelt, en geantenteert is geweest, tot groot interest van de gemene welvaert. En dat de Wethouder der stad van Antwerpen, vresende aldaer gelijke inconveniënten, hadden sijn Hoogheid ten diverse stonden ernstelijk verfocht daer in te willen versien. So ist dat om 't selve te doen en alle apparenten dangieren, in de selve stad te schouwen, en deliberatie daer op gehouden, met de Gedeputeerden van den Staten van Brabant, de welke hen dese aengaende gedragen hebben in discretie van sijn Hoogheid, en Rade van State na dien ook daer op gehandelt en communicatie gehouden hadde geweest met sommige Predicanten, Ministers en Consistorianten van de voorsz Religie, sijn Hoogheid heeft om beter gedaen dan gelaten, derhalven geaccordeert en geordonneert 't gene des hier na volgt, daer na elk een gehouden word hem te reguleren en 't selfde na te volgen, en dat al by maniere van provisie, en tot dat by middel van de voorsz Religions-vrede, of andere finale ordonnantie, en resolutie van de Generale Staten, anders geordonneert sal wesen, sonder eenig prejuditie van de pacificatie van Gent.

Al voren dat die van de voorsz gepretendeerde Gereformeerde Religie, sullen genieten liberteit van haer luiden voorsz Religie, en mogen exerceren binnen der voorsz stede van Antwerpen in predicatie en andersins, in der voegen en maniere hier navolgende, en anders niet.

In den eersten sullen haer Juiden toegelaten zijn tot exercitie van de voorsz Religie, als Predicanten, Sangers, Nachmalen, Houwelijken, Doopsels en andere saken de selve Religie aengaende, 't huis van Aken, 't huis geheren Log-uit, 't Suikerhuis, op de oude Eimerie, en de Capelle op de plaetse van den Caste-

le, dies sullen zy van alles moeten hebben den moet en consent van de Proprietarissen en Bevel-hebbers.

En voor de begravinge van de dode lichamen, sullen provisioneljk en totter tijd toe daer anders in geordonneert sal wesen, mogen gebruiken de kerkhoven van de Parochie-kerken, sonder nochtans aldaer eenige vermaninge of lossangen, noch eenig ander schandael te mogen doen.

Behoudens dat sulke begravingen sullen geschieden buiten den tijde, datmen in de voorsz kerken den principalen dienst doen sal.

Met welke toelatinge die van de voorsz Religie haer luiden sullen te vreden houden, sonder tot exercitie van dien of tot conventiculen in 't heimelijk of openbaer, eenige andere plaetsen gewijt of ongewijt te mogen innemen of gebruiken.

En tot elx verskertheid, so wel van de eene als van de andere Religie, is verboden de een den anderen eenigins te beletten, of regentstoten, doen noch laten, of beichadigen de diensten, ceremonien of andere oeffeninge, niet meer van de oude Catholijke Roomse Religie, dan de andere, of ook eenige Geestelike of gewyde plaetsen krenken, plunderen, of beschadigen, noch Beelden te breken, bederven of defigureren.

Noch insgelijx om de deversiteit van de Religie yemand in lijve of in goeden te hinderen, of injurieren, storonisse of letsel aen te doen, met woorden of met werken, noch te verkopen of voort te stellen eenige schampere of injurieuse Schilderijen, Liedekens, Baladen, Refereinen of andere injurieuse Libellen en Geschriften diffamatoir, noch ook dragen eenige meubelen of tekenen daer door zy andere souden mogen injurieren of verwecken tot twedracht en questien.

Daer hem een jegelijk sal verdragen van te komen ter plaetse, daer men andere Religie dan de sijne executeert, ten zy hy hem daer stille houde, en wachte van schandael, en hem regelere na de statuten en ordonnantie van de Kerken of Tempelen daer hy hem vinden sal.

Dat die van de voorsz Religie haer luiden Predicanten, Ministers of Consistorianten, sullen moeten presenteren aen de Schout en Wethouder der stad, om by de selve gepresenteert en ontfangen te worden, mits doende eed van getrouwigheid en andere eenigheid in alle politieke saken, sonder daer in eenigins te usurperen, of hem daer mede of met eenige acte van Jurisdicte, noch metter autoriteit van de Magistrat te mogen moeyen, directeljk, noch indirecteljk in wat manieren dattet zy.

Verbiedende de selve Predicanten, Ministers en Consistorianten, eensamentlijk die van de Catholijke Religie, in 't openbaer te spreken. En in het Preken of andersins te gebruiken eenige woorden of propoosten, tederende tot oproer en seditie.

Maer sal elken hem dragen in alle stilheid en modestie, niet seggende of proferende, dan 't gene dat dient tot stichtinge en leringe van de Auditeurs, en tot onderhoud van de goede unie, eendrachtigheid en vrede.

Dat die van de voorsz Religie sullen gehouden zijn te onderhouden de Heilige of Feestdagen alhier geconstumeert, en aengaende 't verkopen en 't eten van 't Vlees op de verboden dagen, hen dragen polistekeljk, na de ordonnantie en usantie van dese Stad.

Dat elk in 't sijne ook sal gehouden zijn de Overheid en Magistrat van dese stad alle behoorteljk reverentie en obediencie te dragen, de selve allefins affsterende, so wel in 't dragen als straffen van alderhande opzoerigen, seditiesen en andere quaetdoenders, en bysonder van de overtreders, so van dese als anders.

Dier sullen sijn Hoogheid, de Prince van Oranien als Bontgrave van Antwerpen, en Gouverneur van Brabant; metgaders de voornomden Schout, Wethouders en anderen van de Magistrat, nemen en ontfangen

(Vol. 4.)

fangen op haerluiden sauvegarde, protectie en beschermenisse, en bewaernisse, so wel den genen van de eene als van de andere Religie, en sonderling den geestelijken staet, haer luider kerken, kloosteren en goeden, hoedanig die zijn, en beloven op behoorlijke eed, die allesins voor te staen, en beschermen tegens alle de gene van wat Religie of conditie die zijn, die daer tegens iet souden willen attenteren of verkorten, hen luiden te injurieren of leed te doen aen lijve of aen goede, op wat maniere dattet zy.

Belovende ook op gelijken eed, de transgresseurs en overtreeders van de ordonnantie, en van elk poinct van dien te doen punieren en straffen als seditieus en perturbateurs van de gemene ruste, welvaart en andersins, exemplarlijk na de gelegentheid van de delicten sonder simulatie of verdrag.

Aen allen den welken, ook de hand houden sulden de ses gesworene Gilden, de Colonellen, Capiteinen, Wachtmeesters en Bevel-hebbers deser stad, mitgaders de voorschreven Predicanten, Ministers, en Consistorianten van de voorschreven Religie, de welke respectivelijk elk in 't sijne, so wel in haeren eigen naem, als voor de Gemeente, gehouden sulden zijn te dien fine en tot strikte en punctuele observantie van dese, en van elk poinct besonder, eed te doen, in handen van den voorschreven Wethouder.

Daer-en-boven sulden de Gemeente van elke plaetse daer men de voorschreven predication van de Religie houden sal, denomineren twe of drie personen, die insgelijks uit haerluider naem beloven en sweren sulden, haerluiden na dese te reguleren en de selve persoon ook macht en autoriteit gevende, om van hunnent wegen alle overkomende swarigheden met die van de Wet te mogen handelen, tracteren en resolveren.

Aldus geaccordeert en geordonneert by provisie als voren, den 29 dag in Augusto 1578 en belast Schoutet, Borgemeesters, Schepenen en Raed dese te publiceren, en doen onderhouden, daer en also 't behoort, ondertekent *Mathias*, en lager,

Guillaume de Nassau.

Schrijven der brieven van den Eertshertog aen de particuliere Staten der Provincien / met het senden van den concepte van de Religions-brede / daer men al te voren dooz het presenteren der requesten af hadde geruchten gehoozt / heeft een groot misnoegen en jalouse veroorzaekt / en hebben daer dooz de Walsche Provincien / die den handel metten Engelsen en Casimirus suspect was / menende datmen daer dooz socht de Religie te veranderen / bysonder die van Artops en Henegouben seer aengedrongen / datmen de aanbiedinge van den Hertog van Alencon / behoorde te accepteren en daer mede te handelen / verhoopten daer dooz den booztgank van de Gereformeerde Religie te beletten / ten minsten in balance te houden. Zulx dat by den Staten Generael bewilligt is metten selven Hertog in handelinge te treden / dit verstaen zijnde / by de Coninginne van Engeland / is haer 't selve seer suspect geweest / haer selven bastelijk inbeeldende / dat de Conink van Brankrijk socht dooz sijnen broeder de Nederlanden te incorporeren / waerom zy aen den Conink van Brankrijk schreef / so sulx sijne meninghe ware / datse 't selve met alle hare macht soude helpen beletten en wederstaen / protesterende dat sy niet het secours de welk sy de Nederlanden dede dooz Hertog Hans Casimier / niet anders socht van de Nederlanden te behouden in de onderdanigheid van haeren Conink en Heere / en in hare vrijheden en privilegien / daer in de selve dooz Don Jan werden verhozt en onderdukt / niet anders soekende van de selve te brengen tot eenen goeden brede metten selven haeren Conink en naturelen Prince. De Conink van Brankrijk antwoorde de Coninginne / dat hem het doen van den Hertog van Alencon sijnen broeder niet aen en gink / en dat sy hem daer mede niet en bemoeide / maer dat

II. Deel.

sy hem ook wel wilde laten employeren / om de selve Nederlanden niet haeren Conink te vereenigen. Hier uit is gevolgt dat eenigen tijd hier na / dooz de Gesanten van den Keiser / de Conink van Brankrijk en Coninginne van Engeland / met Don Jan gehandelt is van brede te maken tusschen hem en de Staten van de Nederlanden / gelijk wy hier na sulden verhalen / middelertijd gink den handel tusschen de Staten en Hertog van Alencon vast boozt en werde seer hert gezet / waerom de Coninginne / die desen handel te seer nadelig achte booz haer Rijken / in Nederland gesonden heeft den Heere Cobham en den Heere Ridder Francops Walsingham Raed in haeren pribeeren Raede / en een van hare eerste Secretarissen van State / met brieven van credentie van den 31 Mey aen den Aerts-hertog en den 12 Juny aen de Staten Generael / en heeft dooz de selve als ook te voren dooz (om de handelinge metten Hertog van Alencon te hinderen) haeren ordinaris Ambassadeur Davidson gesocht te beletten alle handelinge metten boozschreben Hertog van Alencon of eenige sijne dienaers of Bedepuierde / of datse anders van meninghe was te senden aen den Hertog Hans Casimirus dat sy niet boozt en marchere / tot dat sy ander advijs van haer soude hebben gekregen : Ook dat de 20000 ponden sterling / de welke waren onder haeren Ambassadeur binnen Antwerpen / henluiden niet en werde getelt / en om te beter versiekt te zijn van 't gene tusschen henluiden en de Francopsen gepasseert was / begeerde coppe van de capitulation te hebben / getekent van henluider Secretaris / ja quam so verre datse uitspreekelijc seide / dat so de Staten namen de partje van de Francopsen / sy soude nemen een ander jegens henluiden.

Dese en meer andere toechallen berachtede de sake van de Staten seer veel / want behalven de beswaerheid en last van so veel krijgs-volk afse op den hals hadden / so brachten de Provincien hare penningen / daerse op gestelt waren / seer qualijken op / de eene dooz dien sy 't geld seer qualijken wisten by den anderen te bekomen / de andere om dattet hen tegen de bozt was en uit moerwilligheden : des al niet seggenstaende werd den handel mette Francopsen seer hert gedreben. De Engelse Ambassadeur daer jegens deden hen best om die om te stoten / ten minsten om de sake te doen verachten en retarderen / maer de Staten bindende hen hier dooz in pijn en perplexiteit / hebben den 5 Augusti aen de boozschreben Ambassadeurs verklaert / by een klein geschriftte ondertekent t'haerder ordonnantien J. Blyleven : dat zy wel souden willen dese sake wat differeren en uitsellen / tot dat sy verstaen mochten den goeden raed en begeren van de Majesteit van de Coninginne / maer dat den nood hen dwong promtelijk te ontfangen den boozschreben Hertog van Alencon als vriend / of te vallen in dangier van dat sy ander partje kiesse soude / tot achterdeel deser Landen / en also dese sake was wonderlijk avontuerlijk / de boozschreben Staten baden de Heeren Ambassadeurs aen hen te willen nemen / henluider daer op eenen goeden raed en advijs te geven.

De Ambassadeurs van de Coninginne van Engeland hebben hier op geseid : dat sy tot onderhouden en preferentie van den tractaten tusschen de kroone van Engeland en 't Huys van Bourgongen / niet en konden anders resolveren als een sake die raekte hare Majesteit in eere en gerechtigheid. En also de Heeren Staten begeerden te hebben 't advijs en raed der Heeren Ambassadeurs / ten regaerde den tegenwoordigen nood hen dwingt om terstond te ontfangen de boozschreben Hertog van Alencon als vriend / of te vallen in dangier van dat sy ander partje soude kiesse (als de Heeren Staten presenteren tot 's Lands nadeel) de boozschreben Heeren Ambassadeurs en konnen noch en werken wat advijs of raed henluiden geven sulden in een sake van so groten gewichte / dan stellen henluider tot hun eigen advijs en raed / haerlieder gevende dies niet te

Ann 2

min

Jalouse tusschen de Provincien / ook rusten de Majesteit van Engeland en Francopsen.

De Coninginne van Engeland sendt Ambassadeurs aen den Staten Generael

Redenen van de Staten Generael waerom sy den handel metten Hertog van Alencon niet konnen uitsellen.

Wat de Engelse Ambassadeurs daer op antwoorde.